

SIYASAL BİLİM ve HUKUK

EVLİLİK VE GENİŞ AİLE KURUMLARININ YAZGISI

Prof. Dr. İbrahim YASA

Bu yazıda üzerinde durmak istediğimiz sorun, evlilik ve geniş aile kurumlarının ülkemizde ve Orta Doğu'daki bugünkü durumu ve gelecekteki yazgısıdır. Konu dört açıdan gözden geçirilebilir:

- 1) Geniş ailenin tanımı ve özellikleri,
- 2) Evlilik ailesinin tanımı ve özellikleri,
- 3) Evlilik ailesinin gelişme süresindeki eğiliminin doğrultusu ve
- 4) Geniş ailenin geleceği.

Yazıda bu aileleri etkilemekte olan çağdaşlaşma etmenleri ayrı ayrı değil, fakat birbirlerine bağlı bir bütün süreç olarak düşünülmüştür. Goode'un deyişiyle, «Yeryuvarlağı bütünüyle aynızamanda sanayileşme ve kentleşmektedir.¹» Özel örnekolay incelemelerini bir yana bıraktığımız zaman, aile kurumundaki oluşumları karmaşık tek bir etmenin ışığında göstermeğe çalışacağız. Fakat bu yaklaşımın bir takım zorlukları vardır. Bunlardan biri, genel olarak Orta Doğu çapında aile yapıları üzerinde yapılmış araştırma ve gerekli istatistiklerin kıtlığıdır.² Ayrıca böyle bir yazıya destek olabilecek gerekli kırsal ve

(1) William J. Goode, «The Revolution and Family Patterns», Editörü Sylvia F. Fava, *Urbanizm in World Perspective*, 1971, s. 287.

(2) Bu konuda aydınlatıcı önemli iki yapıta dikkati çekmek isteriz: Serim Timur, *Türkiye'de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1972 ve Emre Kongar, *İzmir'de Kentsel Aile*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, A. 3, 1972. Ayrıca, İbrahim Yasa, Ankara'da Geçeköndü Aileleri, Sosyal Hizmetler Akademisi Yayını 1966.

kentsel ailelerle bunların sınıfsal yapılarını gösterecek ayrıntılı verilerden de büyük ölçüde yoksun bulunmaktayız. Yine konuyu Orta Doğu ölçüsünde ele aldığımız zaman büyük bir kitleyi oluşturan göçebe ve aşiret aileleri üstüne de pek az veriye sahip bulunmaktayız.³

Bu eksiklikleri gözden irak tutmıyarak daha çok gözlemlerimize ve Orta Doğu'da aileler üzerine yapılan bir kaç kaynağa dayanarak konumuzu geliştirmeye çalışacağız.

Bu değindiğimiz kaynaklar Orta Doğu'da, genel kural dışında kalanları bir yana bıraktığımız zaman, evlilik ailesiyle geniş ailelerin bir takım ortaklaşa özellikleri ve toplumsal-ekonomik görevleri olduğunu göstermektedir. Akrabalık ilişkilerinin tek çizgili baba soyuna dayanması, iki veya daha çok çekirdek aile birimlerini aynı konut içinde barındırması ve bunların hepsinin baba evinde yerleşmiş olması geleneksel geniş ailenin başlıca yapısal özelliklerini oluşturmaktadır.⁴ Fakat bu özellikler bize yapı karmaşıklığının sadece sınırlı bir yönünü yansıtmaktadır.

Geniş ailenin tek soy —erkek soyu— çizgisine, baba çizgisine dayanmasının bir takım sonuçları vardır. Bunlardan biri, çocukların ana tarafı ailesine değil, baba tarafı ailesine bağlı olması gerçeğidir. Bu durum, çiftler evlendiği zaman güveyinin babasının evinde veya yakınında —baba konutunda— yerleşmesini zorunlu kılar; yeni çift eski ataerkil aile yapısının yardımcı bir parçası, bütünleyicisi haline gelir.⁵

Ülküsel bir biçimde baba konutu bir erkekle karısını veya karılarını; bunların evlenmemiş çocuklarını, evlenmiş erkek çocuklarını ve bunların karıları ile çocuklarını, kimi durumlarda aile başkanının dul kızlarını ve kardeşlerini içinde barındırır. Geniş ailenin parçaları (alt birimleri) belirli bir alan içinde çeşitli aile konutlarına ayrılmıştır. Fakat bir çatı altında bulunurlar. Bu topluluğun genişliğinin sınırını, aile düzeyinin iyi olup olmaması belirler.

Geniş aile, ekonomik bir birim veya ortaklaşa bir işletme özelliğini taşır. Burada ortaklaşa mülkiyet söz konusudur. Mülke sahip olan akraba topluluğudur, birey değildir. Patai'nin değindiği üzere,

(3) Bu alanda ülkemizde çok önemli tek araştırma İsmail Beşikci'nin Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar, (Göçebe Alikan Aşireti), Ankara, Doğan Yayınevi, 1969'dir.

(4) Raphael Patai, Society, Culture and Change in the Middle East, Cilt 1, 1970, s. 84.

(5) William N. Stephens, The Family Cross - Cultural Perspective, 1970, s. 133.

bütün mülke ortaklaşa olarak geniş aile sahiptir ve mülk aile başkanının denetimi altındadır.⁶ Baba konutunda birleşmenin bir anlamı budur. Geniş ailede en yaşlı erkek toprağı denetlediğı gibi bütün ailenin de sözgötürmez başkanıdır. Evli çocukları ise kendi yakın aile topluluklarının yöneticileridir.

Ataerkil aile içinde üyelerin rolleri kesinlikle belirtilmiştir. Erkekler tarlada çalışır; kadınlar çocuklara bakar, yemek pişirir ve kotarır bulaşıkları yıkamağa yardım eder; evin temizlik işleri, tavuklara bakmak, kışlık «yeyinti»lerin hazırlanması ve bunlara benzer daha başka işleri yaparlar.⁷ Ortaklaşa mülkle ortaklaşa işletmecilik birlikte yürütülür. Gündüz işleri törelere dayalı olarak zaman zaman birlikte, işbirliği biçiminde yapılır. Kimi durumlarda bireyler özel olarak toprağın mülkiyetine sahip olabilse dahi, harman ve devşirme işleri ortaklaşadır.

Gençlerin kimlerle evlenebileceğı üstüne bir takım kesin yasaklamalar olmamakla birlikte, oldukça dar bir çerçeve içinden (gurup içinden) evlenme yeğ tutulur. Özellikle amca çocukları ile evlenme yaygın bir gelenektir. Ülkemizde «ana bir, bacı iki, gerisine salla.» tekerlemesi çok yakın akrabalar arasından evlenmenin sakıncalı olmadığını anlatmak için söylenmiştir.

Geniş ailenin çok önemli özelliklerinden biri, bir yardımlaşma ve toplumsal güvenlik kurumu olmasında görülür. S. Joberg'in deyişle geniş aile; endüstrileşmiş kentlerde Devletin toplumsal gönenc kurumları tarafından yerine getirilen birçok görevleri üzerine almıştır.⁸ Özellikle fakir, fakat geleceğı umutlu olan bir akraba çocuğunun yetişmesi için akrabaların parasal ve öteki biçimdeki yardımları hemen hemen bütün Orta Doğu ülkelerinde rastlanan bir gelenektir. Bunun gibi seyahat sırasında evin bir odasını ve kimi hallerde tümünü bir akrabanın buyruğuna vermek de çok görülen başka bir yardımlaşma yoludur.

Doğum, düğün, ölüm gibi acıklı veya sevinçli zamanlarda; mevsimlere göre sıkışık durumlarda bir fincan kahveden tutunuz da ekmek yapmak için alınan una, ödünç olarak alınıp sonraları verilen giysilere kadar çeşitli ödünçleşme daha çok bu tür aile üyeleri arasında görülür.

(6) Patai, a.g.e., s. 85.

(7) Stephens, a.g.e., s. 13.

(8) Gideon Sjoberg, *The Preindustrial City*, 1965, s. 160.

Geniş aile kendi içinde birincil topluluk ilişkilerini büyük ölçüde yaşatır ve büyük toplumun toplumsal-ekonomik örgütüne yansır. Bu gibi ilişkiler kimi hallerde uzak akrabalarakadar uzayabilir.

Geniş ailenin öteki özellikleri arasında, akrabaların dinsel bir gurup olması, akraba arası kavgalarda devletin kullandığı yetkeye benzer bir yetkeyi kullanması, askerî güce benzer fizik bir güce sahip olması gibi yönler de vardır. Büyük ailelerden oluşan kabile ve aşiret anlaşmazlıklarında bu işlevler açık-seçik olarak görülebilir. Büyük aile akrabalık gurubunun aynı zamanda dinsel bir gurup olması, başka din ve birçok hallerde başka mezheplerden kız alıp vermenin yasaklanması, en azından hoş olmayan bir tutumla karşılanması anlamına gelmektedir.

Geniş akraba toplulukları kendi geleneksel yasaları ve cezalandırma kurallarıyla oldukça büyük güçlere sahiptirler. Birçok durumlarda Devletin içinden çıkamadığı uzun süreli bir takım aşiretlerarası anlaşmazlıklar yazılı olmayan bu geleneksel yasaklarla ve aşiretlerin kendi aralarında çözümlenebilmektedir.

Yasaların ve siyasal güçlerin dışında kalan aşiretlerarası büyük olaylardan biri, kan gütmelerde görülür. Burada birbirlerine karşı silâha sarılan aile toplulukları akıtılan kanın karşılığı ödeninceye dek iki taraftan kan gövdeyi götürür. Topluluklar birbirlerini yok edinceye, ortadan kaldırıncaya dek eylemlerini, kinlerini, nefretlerini sürdürürler.⁹

Geniş aile örgütünün bu belli başlı özelliklerine daha az önemli olanları da eklenebilir. Fakat şimdilik bu kadarla yetinerek evlilik ailesine geçebiliriz.

Evlilik ailesi, iki çizgili akrabalığa dayanan bir birliktir. Bu aile iki veya yeni kurulan bir tek konutta yaşar. Aile yapısı bakımından bir tek öz çekirdekten oluşmuş ve çoğu zaman baba çizgisine dayalı, fakat iki çizgili bir kurumdur.

Burada çekirdek yerine evlilik teriminin kullanılmasının nedeni, bu terimin batılı yazarlarla batılı olmayan kimi toplumsal olay çözümcülerinin sandıklarından çok daha kapsamlı bir akrabalık denetiminin varlığını yansıtmış olmasıdır.¹⁰ Evlilik akrabalığı, Orta Doğu'da

(9) Mahmut Tezcan, *Kan Gütme Olayları Sosyolojisi*, AÜ-İF Yayını, 1972, s. 24. ve Yaşar Kemal, *Demirciler Çarşısı Cinayeti*, Cem Yay., 1972.

(10) Goode, a.g.e., s. 283.

sürüp giden yakın akraba bağlarını açıklamak için kullanılan en uygun bir terimdir. Bununla birlikte, terim, çekirdek kavramını tamamiyle ortadan kaldıracak güçte de değildir.

Çağdaş kentlerde çiftler evlendiği zaman çoğunlukla, ana babalarının evlerinden ayrı yerlerde kendilerine ev aramağa koyulurlar. Bu iki ve yakın konutlu yerleşme aileleri birbirinden ayırır ve onları soyutlanmış topluluklar haline getirerek her topluluk kendisi için ve kendi çıkarına çalışmağa başlar. Böylelikle her biri, yoğun toplumsal ve yerel devingenlik kazanarak akıcı ve katılıktan sıyrılmış esnek bir birim haline gelir.¹¹

Evlilik ailesi bir birim olarak evli bir erkekle evli bir kadını; onların çocuklarını ve çoğu zaman büyük ana-babalarını içine alır. Bu, oldukça uzmanlaşmış kurum, ayrılaşmış kalıtıma dayalı bir örgütten daha çok ekonomik ve siyasal bir düzeni yansıtan bir örgütü ortaya çıkarır.¹² Gittikçe artan bir çağdaşlaşma süreci sonunda, evlilik ailesi henüz oluşumunun başlangıcında olmasına karşın bu örgüt daha da gerçek bir hal alır.

Evlilik ailesi iyi bir güvenlik kurumu değildir. Devletin toplumsal gönenç hizmetlerine dayanma zorundadır. Çoğu zaman sorunları ile kendi başına kalır.

Ekonomik bunalım ve iyi bir güvenliliğin bulunmaması, evlilik ailesi içinde, evin dışında iş arayan bir kadının veya ana türünün ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Gerçekte, bu ailenin içinde iyi belirlenmiş olmakla birlikte, roller çok katı değildir. Burada tek çizgili akraba gurupları da yoktur. Bu türde bir akrabalık çizgisi, bireyin eşini kendisinin seçmesini, dış topluluktan veya kendisine yakın olmayan akrabalar arasından evlenmesini büyük ölçüde kolaylaştırır.

Evlilik ailesi sanayileşmiş kentlerde egemen bir kurumdur. Geçmişte Orta Doğu ülkelerinin tipik bir kurumu olmayan bu aile kurumu zaman geçtikçe daha da yaygınlaşmıştır. Bu, endüstri devrimi öncesi, uzun yıllar Avrupanın ve Batı'nın egemen aile biçimi olagelmıştır. Bu oluşumda demografik veya öteki zorlamalardan çok toplumsal değerler rol oynamıştır. Buna göre, çağdaş aile biçimleri daha önce varolan ve toplumca yeğ tutulan bir aileden türemiş olması gerekir. Bunun

(11) Sjoberg, a.g.e., s. 162.

(12) Encyclopedia of Social Sciences, 1968, s. 311.

(13) Encyclopedia of Social Sciences, s. 113.

Orta Doğu ülkelerinde de üstün görülen bir aile türü olup olmaması söz götürülebilir. Fakat toplumsal bakımdan genellikle beğenilen bir kurum olduğu söylenebilir. Goode'un değindiği üzere sanayileşmiş koşullar altında evlilik ailesi, katı örgütlü ve sıkı denetim düzenli geleneksel aileye karşılık özgürlük ve seçenekler vaadeden bir kurumdur.¹⁴

Buraya dek geniş ve evlilik ailelerinin tanımlarını ve özelliklerini özetlemiş bulunuyoruz. Şimdi de her iki kurumun bugünkü durumları ile gelecekte alacağı biçim üzerinde durarak yazımızı sonuçlandırmak istiyoruz.

Orta Doğu ülkelerinde geniş aile düzenini değiştirmeye ve parçalamaya yönelmiş birçok etmenler, oldukça uzun bir zamandan beri ortaya çıkmıştır. Herşeyden önce kırsal bölgelerden kentsel bölgelere olan nüfus akınları evlilik ailesinin sürekliliğini kolaylaştırmıştır. Bi-reyle yer arasındaki bu değişme aile üyeleri ile olan ilişkileri azaltmış ve kırsal topluluklarda katılıkları yumuşatmıştır. Kentsel endüstri alanlarına nüfus akınlarından sonra kişisel toplumsal ilişkilerde yeniden uyum yapma zorunluğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda üzerinde durmak istediğimiz yön, geniş ailenin evlilik ailesine geçişindeki uyum sorunudur. Endüstrileşme sürecinin tam olarak gerçekleştiği aşamada uzak mesafe ilişkileri telefon, mektup gibi haberleşme araçları ile oldukça kolaylaşmıştır.¹⁵ Nüfus akınlarının kıt kanaat ekonomisinden para, bolluk ekonomisine geçişte oynadığı rol herkesçe bilinmektedir.

Bu olayda kırsal topluluklardaki yoksulluk ve aile sefaletinin nüfusu kentlere doğru itici gücü kadar gerçek ve imge ile varolduğu kabul edilen kentlerdeki olanakların çekici gücüdür.¹⁶ Bir zamanlar sadece İstanbul'un taşı-toprağı altın olarak düşünülürdü. Şimdi Ankara'nın, İzmir'in, Adana'nın, her büyük kentin halk tarafından imgelenen bol ve türlü olanakları gümüş ve altının yerini almıştır. «Ol büyük yerde, öl büyük yerde»; «doğduğum değil, doyduğum yerde»; «fakir ol, kente yakın ol» gibi yeni atasözleri yerinden yurdundan kopan kırsal topluluk halkını yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın büyük kentlerine, sanayi merkezlerine çeker olmuştur. Bu olaya bir çeşit devrim gibi bakmak gerekir. Bu kırsal-kentsel itici-çekici göçlerin nedeni olduğu devingenliği kırsal yörelerdeki geniş ailede gerginliklere,

(14) Goode, a.g.e., s. 282.

(15) Goode, a.g.e., s. 282; İbrahim Yasa, *Ankara'da Gecekondu Aileleri*, 1966 ve *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan*, 1969.

(16) İbrahim Yasa, *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan*, Bölüm 2, 3; *Ankara'da Gecekondu Aileleri*, Bölüm : 1.

geleneksel toplumsal denetimde yumuşamalara yol açmaktadır. Bir akrabalık gurubu içinde bir veya daha çok kimse kolaylıkla toplumsal-ekonomik merdivenin üst basamaklarına tırmanabildiği halde öteki üyeler böyle bir başarıyı becerememiş olabilirler. Böylece birincil gurup üyelerinin yaşam düzeylerinde, zevklerinde, gelirlerinde ayrılıklara yol açılmış; toplumsal ilişkiler tatsız, rahatsız edici hâle getirilmiştir. Bu sınıfsal ayrılmışlı devingenlik geniş aile düzenine karşı çalışan başka bir güçtür.¹⁷ Bu tür bir devingenlik babalar ile oğullarının, hattâ kimi durumlarda babalarla kız çocuklarının arasında gelir ayrılmalarının nedeni olmaktadır.

Kentsel endüstri kuruluşları, olanakları, işlemleri ve örgütleri de geniş ortaklaşa akrabalık topluluklarını olumsuz yönlerden etkilemekte ve bunların toplumsal gönenç görevlerini alarak evlilik ailesinin sürdürülmesine yardım etmektedir. Bir zamanlar geniş geleneksel ailelerin ayrıcalıkları sayılan para yardımları, eğitim işleri, kanunların uygulanması, çocukların yetiştirilmesi, konut sorunu ve bunlara benzer daha birçokları devletin hizmetleri arasına girmiştir.

Nüfus akınları, sınıfsal-ayrılmışlı devingenlik, kentsel endüstri örgütleri evlilik ailesinin yaratılmasına yol açtığı gibi, sırası gelince, uzmanlaşma binlerce düz ve vasıflı işçi yaratarak aynı sürecin tamamlanmasına yardım etmektedir. Büyük nüfus kitlesine göre işlerin sınırlı bulunması nedeniyle bir kimsenin akrabalarına iş bulma olanağı çok azalmıştır.¹⁸ Akriba gurubu üyelerinden biri bir işletmenin, girişimin yöneticisi olduğu durumlarda bu yargı tamamiyle doğru olmayabilir. Fakat bu genel kuralı bozmaz.

Buraya dek söylediklerimizi özetleyecek olursak, endüstrileşme, kentleşme; kişisel yerel değişme, sınıfsal ayrılmışmalar, toplumsal devingenliğe, coğrafik değişime, işlerin uzmanlaşmasına yol açarken, bir yandan da toplum yeni bir değer yapısına kavuşmuştur. Yeni değerler düzeni de sadece endüstrileşme, kentleşmeye değil, daha genel olan toplumsal-ekonomik değişmelere yönelmiştir.

Geniş kapsamlı araştırmalar bize endüstri ve kentleşmenin hızlanmaya başlamasıyla geniş ailenin yapısında temelden bir değişimin olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmış olabilir. Gerçekte, işçi sınıfı ile kırsal toplulukların geniş ailesi, küçük orta sınıftan çok önce değişimin etkisine göğüs germek zorunda kalmış, acısını çekmiştir. Geniş ailerden oluşan egemen sınıfın toplumsal saygınlığını sürdürme ve geliş-

(17) Goode, a.g.e., s. 282.

(18) Joberg, a.g.e., s. 161.

tirmesinin nedenini, bu sınıfın gerçek veya imgeye dayanan yeni değer düzenini yaratmış olmasında aramak gerekir. Bu sınıf bir takım yeni değerler yaratarak karşı gelinmesi son derece zor bir kavramı eyleme dönüştürmüştür. Sınıfı oluşturanlar düşünlerini güçlendirmesini başarmışlar, bunları halk üzerinde etkili kılabilecek olan haberleşme örgütlerini, siyasal güçlerini ve yönetici erki denetimleri altında tutabilmeleri nedenleri ile, kendilerinin güvenliğini zedeleyebilecek olan kendilerince türedi sayılan —sonradan görme veya gelme— sınıfların devingenliklerini etkisiz hale getirebilmişlerdir. Hiç olmazsa bu, günkü durum ve görünüm budur.

Burada önemli olan başarıya dönük bir değerler düzeninin yaratılabilmiş olmasıdır. Bu yöneliş kırsal yörelerden göç eden nüfusun çağdaş ortamın, kentin, bir parçası haline dönüşmesi doğrultusundadır. Bu süreci kırsal toplulukların fakirliği ve iş arayan geniş bir işçi kitlesine devletin iş sağlayamaması zedeleyip yavaşlatmaktadır. Bu kitle ancak sanayileşme ve kentleşme sürecinin belirli bir aşamaya ulaşması sonucunda gerekli olanaklara, işe, hizmetlere kavuşabilecektir. Bu alandaki değişme sürecinin özellikleri genellikle, gelişmenin yavaş olması, kentsel yörelerin aşırı derecede kalabalıklaşması ve servetin daha çok «yeni orta sınıf»ın elinde toplanması olarak görülmektedir. Sınıfsal ayrımlara dayalı devingenliğe gelince, bu, sadece belirgin bir ekonomik ve toplumsal düzeyde görülmektedir. Bunun nedeni, kent yaşamına yeni katılanların buradaki kentli seçkinlerin durumunu henüz sarsmamasıdır. Çünkü, endüstri öncesi kentte geniş aile stratejik bir görevi yerine getirir ve halâ da getirmektedir.¹⁹ Seçkin geniş aile geçmişte olduğu gibi sanayi öncesi kentsel yaşamda da güçlü bir siyasal erki sürdürmektedir. Bu aileler siyasal örgütlere ve iş alanlarına kendi üyelerini getirmeğe çalışırlar ve çalışmaktadırlar. Bundan başka, yüksek ve aşağı sınıfların yaşlı kimseleri arasında, çocuklarına iş fırsatı yaratma veya iş bulma bakımlarından önemli bir ayrılık vardır. Birinciler ikincilere bakıma, gençlere daha kolaylıkla iş bulma yoluyla onları daha uzun süre denetim ve yetkeleri altında tutabilmektedirler.²⁰ Kamu kesimi, iş ve sanayi alanlarındaki önemli yerleri tutmaları nedeniyle seçkin kentsel geniş aile yetkesini ve etkinliğini daha uzun zaman sürdürebilmekte ve gittikçe daha zengin olmaktadır. Daha aşağı sınıflar çocuklarına iş bulma olanaklarına sahip olamadıkları için gençler işlerini kendileri aramak zorunda kalır ve bu eylem içinde bağımsızlıklarına kavuşurlar.

(19) Goode, a.g.e., s. 284.

(20) Sjöberg, a.g.e., s. 165.

Toplumun kırsal bir dönemden kentsel ve endüstriyel bir döneme geçişi aşamasında zengin toplumsal, ekonomik kaynaklara sahip olan aileler yaşamalarını daha kolaylıkla sürdürebilirler. Esnekliklerini koruyabildikleri ölçüde de, dışardan yardım beklemeden bunu kendileri başarabilirler. Kaynaklara sahip olmayan aileler ise büyük ölçüde devletin yardımına bağlı kalır ve büyük bir olasılıkla kendileri temelden değişmeye uğrar veya bağlı buldukları akrabalık guruplarının çözümlenmesiyle, benzer bir sarsıntı ile karşılaşır. Kentsel geniş aileler erke sahip oldukları, kaynakları olmayanları denetimleri altında tutmaları nedenleriyle daha uzun zaman egemen durumlarını sürdürebilirler. Sjoberg'e göre, endüstriyel kentleşme kökleştiği oranda geniş aile, halk için amaçlanan bir ülkü olmaktan çıkar.²¹ Bu yargı aşağı kentsel sınıflar için geçerlidir. Çünkü, bunlar seçkin geniş sınıf tarafından Batı ideolojisine dayalı yeni, ve «çağdaş» değerler yapısının bir parçası olmağa inandırılmışlardır. Bununla birlikte, kırsal aşağı sınıf aileleri geniş aile düzenini daha uzun zaman sürdürürler. Bu arada kentsel geniş aile büyür ve daha da güçlenir.

Aşağı tabaka geniş ailelerinin tamamıyla ortadan kalkacağı ileri sürülemez. Çünkü, akrabalık bağlarının yaygınlığı karşılıklı hediyeleşmeler, ödünleşmeler, değiş tokuşlar, ziyaretler, konutluklar ve süreli öteki ilişki yolları ile canlılıklarını korumaktadırlar.²²

Yazının başında sorulan soruyu bir kez daha sorabiliriz. Gelecekte geniş aile kural dışı bir kurum olarak mı kalacak veya yaygın bir kurum olarak sürüp gidecek midir?

Geniş aile kentsel özelliklerini ve siyasal erk ile ilişkilerini koruyabildiği sürece ortadan kalkmayacaktır. Çünkü, bu aile yeterince ekonomik ve toplumsal güce sahiptir. Bu güç endüstri sonrası döneme de taşacak, koşullarda devrimsel bir değişiklik olmadığı sürece aile gelecek dönemde de egemenliğini sürdürebilecektir. Öte yandan çoğu zaman bir takım karşıt güçleri göğüslemek zorunda kaldığı, endüstriyel çözücü güçlerle karşılaştığı için kırsal geniş aile büyük bir olasılıkla ortadan kalkacaktır.

Evlilik ailesine gelince, kentsel endüstriyel düzenin gereksinmelerine hizmet ettiği sürece kentsel geniş ailenin hizmetinde olacak ve boyunduruğu altında kalacaktır. Aile büyük bir olasılıkla kural dışı bir kurum olarak değil, fakat yaygın bir kurum olarak sürüp gidecek-

(21) Goode, a.g.e., s. 283.

(22) Goode, a.g.e., s. 282, *Ve Yasa, Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan, ve Ankara'da Gecekondulu Aileleri*.

tir. Bu kalma eylemi az önce değinildiği gibi bu ailenin geniş kentsei ailenin sahip olduğu toplumsal ve ekonomik güçlere kavuşabileceği anlamında düşünülmemelidir. Çünkü, bu kurumun gücü, onu oluşturan daha küçük evlilik birimleri arasında ve içinde yayılmış ve erimiş bulunmaktadır.